

Войтко Людмила

вчитель історії та правознавства

КЗ «Копайгородський ліцей»

Вінницької обл. Жмеринського р-ну

ІСТОРИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ключові слова: менталітет, риси, українство, розподіл, нація.

Keywords: mentality, traits, Ukrainianness, distribution, nation.

Актуальність теми. Сучасний період суспільного розвитку та історичних реалій пов'язаний із глобалізаційними процесами, зростанням національної самосвідомості українського народу та переосмисленням культурної спадщини, що робить особливо актуальною проблему виявлення чинників формування української ментальності та їх впливу на національну ідентичність у сучасному суспільстві.

Стан наукової розробки теми. Проблему історичних чинників формування української ментальності та їх впливу на національну ідентичність сучасного українського суспільства розглядають, зокрема, вітчизняні дослідники та науковці: З. Бойко [1], Б. Ганцаж [2], В. Доморослий [3], Г. Лавриненко [4], Г. Лозко [5], А. Чичкань [6], Р. Чопик [7] та ін. У їх напрацюваннях ментальність розглядається як специфічне світосприйняття спільноти, аналізуються етнопсихологічні типи українців та їх вплив на національний характер, досліджуються історичні передумови формування українського менталітету, вивчається зв'язок ментальності з політичним та соціокультурними процесами, розглядається питання впливу глобалізації на національну ідентичність. А саме А. Чичкань зазначає, що «менталітет народу формується історично, вбираючи досвід багатьох поколінь і слугуючи своєрідним фундаментом для свідомості кожного індивіда» [6, с. 144].

Мета роботи – виявлення історичних чинників формування української ментальності та їх впливу на національну ідентичність сучасного українського суспільства.

Варто зазначити, що корінням терміна «менталітет» є латинське слово *mens*, яке визначається як «свідомість» [7, с. 7].

На думку автора, менталітет є способом думок, складом розуму. Тобто менталітет включає в себе сукупність поглядів, цінностей, норм і концепцій світогляду певної спільноти, які разом із ситуативними потребами та усталеними архетипами формують «портрет» нації.

В. Доморослий доводить, що «ментальність – це сукупність генетично і соціально обумовлених ознак, притаманних певній нації. Її необхідно розглядати як продукт певних повторювальних подій, під впливом складних історичних обставин» [3, с. 116].

Як зазначає З. Бойко: «Правильним є визначення ментальності як світосприйняття, властивого лише певній людській спільності, що формується на глибокому психологічному рівні індивідуальної або колективної свідомості і визначає поведінку усіх її членів» [1, с. 73].

У сучасному суспільстві актуальною та широкоживаною є категорія «менталітет людини» на позначення її світоглядних засад, сприйняття реальності та поведінки. Ця категорія використовується для більш глибокого розуміння взаємозв'язку між мисленням кожного окремого члена певної спільноти та економіко-політичними процесами у самій спільноті. Протягом століть українська національна свідомість формувалась під впливом подій, як-от монголо-татарська навала, литовсько-польська доба, визвольні рухи та боротьба за незалежність. Козацтво стало символом боротьби за свободу, а землеробська культура визначала основні риси українського характеру, зокрема працьовитість. Важливу роль у формуванні ментальності українців відігравало релігійне питання та українська література, які зберігали моральні цінності і сприяли розвитку національної свідомості українців.

З огляду на зазначене варто назвати основні риси менталітету українців. Так, серед таких рис варто виокремити добросердність, щирість, чуйність, певну показовість у діях тощо. Зауважимо, що соціопсихічні складники українського характеру мають тісний історичний зв'язок з етнопсихічними.

Згідно дослідженням етнологині Г. Лозко, українська нація поділяється на чотири основні типи: нордійський, понтійський, динарський, остійський. Кожен із цих типів має свої особливості характеру, природжені здібності й роль у суспільстві, тобто власну ментальність на етнічних засадах [5, с. 42].

Нордійський тип характеризується красивою зовнішністю, високим зростом, світлим волоссям, блакитними очима. Ці люди високо цінують свою свободу, часто спрямовану на громадську ідею, але менше – на родину. Нордійський тип часто пов'язаний із державцями, аристократами та полководцями. Представники понтійського типу часто мають середній зріст, темне волосся, довге обличчя, сірі або сині очі. Вони творчі, закохані в мистецтво, романтичні, ідеалісти. Це люди з талантом, схильні до революційних та ідеологічних поглядів, які шукають вищі цінності та творчі виклики. Для динарського типу представників характерні високий зріст, міцне тіло, вони є веселими та співучими. Вони горді та сміливі, добродушні, схильні до вояцтва. Динарці цінують свій край та родину, їм важливі прості радощі життя. Людина, яка належить до остійського типу, характеризується виразними рисами обличчя, середнього зросту, часто з великим черевом. Вона схильна до слідування моді та загальноприйнятим нормам. Остійці рідко виявляють творчість та індивідуальність, вони віддають перевагу колективному способу життя [5, с. 42]. Спільно ці типи визначають характер та структуру української нації. Наприклад, нордійський тип часто асоціюють із провідними верствами суспільства, понтійський – з інтелігенцією, динарський – з військовими, остійський – з міщанами та хліборобами [5, с. 55].

Важливо зазначити, що соціальний контекст і історичні умови впливають на домінування певних типів у різні періоди історії України. Наприклад, за доби Русі провідну роль відігравали нордійський та понтійський типи, під час козацької епохи – динарський та остійський [5, с. 68].

Отже, з огляду на наведені відомості варто зазначити, що менталітет є абстрактною категорією буття, яка охоплює світогляд і втілення картини світу особи, яка належить до певної суспільної спільноти, народу, нації. Серед основних

рис, якими характеризувалася ментальність українців, в історичному контексті можна виокремити такі: більш свідоме ставлення населення України до власної культури та національної ідентичності; прояв патріархальності; зростання поваги до національних символів, культурної спадщини; зникнення остраху участі в суспільно-політичних подіях тощо. Ці риси стали важливими чинниками національної ідентичності і визначають українську культуру та соціальні відносини протягом багатьох століть. Сучасна українська національна ідентичність розвивається під впливом глобалізації та євроінтеграції, що вимагає адаптації до європейських стандартів без втрати культурної спадщини. Західна культура змінює соціально-політичну ситуацію, але українці прагнуть зберегти свою самобутність і національні цінності. Як стверджує Г. Лавриненко, «російсько-українська війна не призвела до стагнації трансформаційних процесів, а навпаки стала поштовхом до відродження політичного менталітету українців» [4, с. 93]. Повномасштабна агресія російської федерації стала випробуванням для національної ідентичності українців, але водночас зміцнила її. Ці події змусили українців переглянути історичну пам'ять і переосмислити значення незалежності. Національна ідентичність стала важливим чинником єдності та самоідентифікації нації.

З огляду на викладене треба зазначити, що історичними чинниками формування української ментальності, які впливають на національну ідентичність сучасного українського суспільства, є такі: історичний досвід, національна боротьба, культурні традиції, зовнішньополітичні впливи, економічні трансформації.

Джерела та література

1. Бойко З. Особливості менталітету українського народу та менталітетів інших народів. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. 2015. Вип. II(5). С. 72–76.
2. Ганцаж Б. Збірник «Z dziejow Ukrainy» – генеза, конструкція, зміст, рецепція. *Молода нація: альманах*. Київ: Смолоскип, 2002. С. 16–36.
3. Доморослий В. Прагматизм та його прояви в українській ментальності. *Етнічна історія народів Європи: збірник наукових праць*. 2024. Вип. 73. С. 116–121.
4. Лавриненко Г. Трансформація політичної ментальності українців: сучасні та повоєнні виклики. *Регіональні студії*. 2024. № 38. С. 90–94.
5. Лозко Г. Українське народознавство. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995. 368 с.
6. Чичкань А. Менталітет українського суспільства як підґрунтя правової свідомості правників. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу: збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. (5–6 грудня 2023 р.)*. С. 143–145.
7. Чопик Р. Менталітети. Київ: УВС ім. Ю. Липи, 2014. 176 с.